

Introduktion til **Sprogpakken**

Børn lærer sprog, fordi de har brug for sproget. Det har de, når de skal kommunikere med omverdenen, når de vil fortælle, at der er noget de gerne vil have, eller noget de absolut ikke vil have. De bruger sproget til at etablere, indgå i og vedligeholde sociale fællesskaber, når de skal fortælle og give udtryk for deres følelser, ønsker og meninger, og når de skal være med til at udvikle lege og løse konflikter.

Når børn mestrer det talte sprog, både det produktive, det receptive og de pragmatiske konventioner, der er forbundet med at være en god sprogbruger, har de fået et godt fundament for at kunne indgå i samtaler, hvor de tør tage ordet og udtrykke sig præcist og dermed have indflydelse både på deres eget liv og på omgivelserne.

De sproglige kompetencer er under løbende udvikling igennem hele livet. Det kræver et solidt sprogligt fundament at deltage aktivt i det moderne samfund, da en stor del af vores arbejdsmæssige og sociale kommunikation sker via e-mails, Face book og sms'er, ligesom kontakten til offentlige myndigheder efterhånden foregår igennem de elektroniske medier som f.eks. kommunens/statens hjemmesider, bankens NemID og diverse Nyhedsbreve. Ligeledes har forbrugermønstret ændret sig, sådan at mange indkøb af både rejser, varige forbrugsgoder og dagligvarer foregår direkte fra computeren. Det er tidsbesparende, det giver et hurtigt overblik over udbuddet, og indkøb kan foretages, når det passer ind i den enkelte forbrugers hverdag. Mulighederne er mange og næppe udtømte endnu. Dette blot for at vise, hvor nødvendigt det er, at kunne anvende og forstå sproget for at kunne agere kvalificeret både mundtligt og skriftligt.

Parallelt med den samfundsmæssige udvikling er der i de seneste år indsamlet omfattende ny viden om sprogtiltagelsen igennem forskning i børnesprog. Forskningen peger entydigt på, at både forældre og pædagoger spiller en central rolle i forhold til børns sproglige udvikling. Med andre ord er de voksnes måde at bruge sproget på helt afgørende for børns muligheder for at tilegne sig sproget.

Ny viden om sprog

Forskningskortlægningen, der er udarbejdet i forbindelse med Sprogpakken, peger på, at interaktionen og dialogen mellem voksne og børn spiller en afgørende rolle, når børn skal tilegne sig sproget. Det viser sig, at de sprogindele der er mest effektive i forhold til at udvikle og understøtte børns sprog handler om, hvordan den voksne stiller sig til rådighed som sprogmodel og samtidig bruger sproget til at støtte barnets sproglige udvikling i forbindelse med alle dagligdagens aktiviteter. Der er altså to vigtige udfordringer til pædagogerne, nemlig at de er opmærksomme på:

- ✓ hvordan de selv agerer som sproglige rollemodeller
- ✓ hvordan de i kraft af sproglige handlinger kan støtte og udfordre barnets sprog

Ud over de voksnes betydning som sprogmodeller peger Forskningskortlægningen på tre sprogindele, som i særlig grad ser ud til at understøtte barnets sproglige udvikling. Indsætterne er centrale temaer i Sprogpakkens kursusforløb

Implicit og eksplicit læring

Sprogtiltagelsen foregår både som implicit og eksplicit læring. Den implicitte læring sker i alle hverdagens aktiviteter, hvor børnene hører og ser, hvad der foregår omkring dem. Når de hører forskellige samtale- og tiltaleformer lærer de, hvordan sproget anvendes. Her er der tale om en ubevidst, implicit læring, hvor kvaliteten af det børnene lærer er overladt til tilfældigheder. En bevidst implicit læring sker derimod, når de voksne er opmærksomme på, hvordan de selv bruger sproget både mht. ordvalg og henvendelsesformer. Når de voksne fx inddrager de understøttende sprogstrategier i samtaler ved at opmuntre børnene til at deltage i samtalen og hjælper dem med at finde ordene og udtrykke sig, er der tale om implicit læring. Den implicitte læring er ikke forbundet med særlige strukturer for

barnet men med en professionel bevidsthed hos pædagogen.

Den eksplicitte læring foregår i højere grad i målrettede indsatser. Det kan være aktiviteter, der tager udgangspunkt i den handleplan, der udarbejdes for nogle børn efter sprog-vurderingen, eller det kan være aktiviteter i forbindelse med særlig tilrettelagt tematisk sprogarbejde, hvor pædagogerne i perioder vælger at sætte fokus på sproglige temaer som fx børnenes ordforrådstilegnelse, kontekstafhængige sprog eller under- og overbegreber. I det eksplicitte sprogarbejde er det centralt, dels at pædagogerne arbejder målrettet, dels at børnene selv bliver opmærksomme på, hvilke mål der arbejdes hen imod, så de har mulighed for at tage sproglige initiativer i forhold til det aktuelle tema/mål. Arbejdes der f.eks. med under- og overbegreber, vil barnet hurtigt blive opmærksom på, at disse begreber findes og begynde at gå på opdagelse i sproget for at finde nye ord og sammenhænge.

Samtaler i hverdagen	Dialogisk læsning	Tematisk sprogarbejde
(overvejende) implicit	Både implicit og eksplicit	(Overvejende) eksplicit
Ustruktureret	Delvist struktureret	Struktureret
Talesprog	Talesprog (Læse- og skrivekompeten- cer)	Talesprog Læse- og skrivekompeten- cer

Som det ses af skemaet er den implicitte og eksplicitte læring ikke kun et "enten eller" men et spørgsmål om i hvor høj grad de voksne er opmærksomme på at integrere strategierne i børnehavens aktiviteter.

Relateres de implicitte og eksplicitte læringsstrategier til Sprogpakkens tre indsatsområder viser det sig, at strategierne varierer fra at være "overvejende implicit" i hverdagens samtaler. Her har den voksnes bevidsthed om hvad børnene lærer igennem kommunikationen med andre børn og voksne afgørende betydning. Det tematiserede

sprogarbejde lægger derimod op til at de voksne gør sig en række didaktiske overvejelser over hvad barnet skal lære og hvordan læreprocessen faciliteres.

I dialogisk læsning åbner dialogen med barnet for implicit læring indenfor den eksplicite ramme og målsætning der er bestemt for aktiviteten.

Dialogisk læsning er en metode der lægger op til både implicite og eksplicite læringsstrategier, da det er en målrettet aktivitet, der bygger på de understøttende sprogstrategier. Er målet med læsningen f.eks. at børnene tilegner sig nye ord og målet ekspliciteres overfor børnene, søges målet nået igennem den samtale pædagogen praktiserer undervejs i læsningen.

Børns sproglige udvikling sker altså i såvel implicite som eksplicite læreprocesser i mere eller mindre strukturerede forløb, men det der har afgørende betydning er pædagogens faglige håndtering af sprogindsatsen.

Tegn og indikatorer

Forskningskortlægningen har gennemgået den forskning, der har undersøgt, hvilke tegn og indikatorer der i særlig grad er velegnede til at udpege børn, som har brug for en særlig sproglig indsats, og som derfor skal sprogvurderes. Det viser sig, at det er muligt at pege på en række indikatorer, der er anvendelige i forhold til at udpege børn, der har sproglige problemer, men det er vigtigt at fastslå, at ingen af dem vil kunne sikre, at dagtilbuddet kan identificere alle børn, der reelt har brug for en sprogvurdering.

De identificerede indikatorer er:

1. Tidligere identificeret sprogforsinkelse

Hvis barnet (dvs. før tre år) har haft en (identificeret) tidlig sproglig forsinkelse, er der en forhøjet risiko for, at barnet også er forsinket ved treårsalderen.

2. Køn

Det er ofte blevet hævdet, at drenge er mere tilbøjelige til at have sprogproblemer end piger. Forskellen er dog i realiteten meget lille. Samtidig er der en tendens til at overidentificere drenge og underidentificere piger.

3. Sprogvanskeligheder i familien

Børn, hvis forældre selv har haft sproglige problemer, har større risiko for selv at få sproglige problemer. For langt de fleste børn vil sprogproblemer i familien dog ikke have betydning for deres egen sprogudvikling.

4. Sociale/adfærdsmæssige faktorer

Børn med både produktive og receptive sproglige vanskeligheder er mere tilbøjelige til at have adfærdsmæssige problemer end andre børn, men sociale vanskeligheder er ikke ensbetydende med sproglige vanskeligheder.

5. Socioøkonomisk status (herunder uddannelse)

Børn af ressourcetsvage forældre med ingen eller en kort uddannelse har en mindre forhøjet risiko for at være sprogligt forsinkede. Her er navnlig morens uddannelse afgørende.

6. Tosproget baggrund

De inkluderede studier viser, at børn med en tosproget baggrund har større sandsynlighed for at have sproglige kompetencer, der ligger under etsprogede børns. Dette indikerer ikke i sig selv, at børnene har sproglige problemer og er til en vis grad forventeligt, da forskningen viser, at det tager lidt længere tid at tilegne sig to sprog end et.

Det er helt afgørende at være opmærksom på, at selvom forskningskortlægningen viser en sammenhæng mellem de nævnte faktorer og sprogtiltagelsen hos det enkelte barn, gælder sammenhængen ikke for alle børn. Faktisk gælder den ikke for de fleste børn, hvor en eller flere risikofaktorer er til stede. Det betyder, at selvom opmærksomheden på de nævnte indikatorer kan øge sandsynligheden for at identificere nogle af de børn, der har behov for en sprogvurdering, så er de ikke tilstrækkelige til at identificere alle de børn, der er sprogligt forsinkede og har brug for at blive sprogvurderet. Det reelle problem er at identificere den gruppe børn, hvor få risikofaktorer – eller måske slet ingen - optræder, men som alligevel har - eller er i risikozonen for at udvikle - sproglige problemer.

Forskningskortlægningen viser således, at en tjekliste kan give en falsk tryghed, idet de fleste af de børn, for hvem disse risikotegn vil optræde, ikke har sproglige forsinkelser, mens en del andre børn, der ikke har denne risikobaggrund, alligevel er sprogligt forsinkede. Derfor anbefales det i stedet, at pædagogerne har en generel opmærksomhed på alle børn, at de inddrager forældrene i deres overvejelser, og at de sprogvurderer alle børn, hvor de har den mindste mistanke om mulige sproglige forsinkelser.

Formelle bestemmelser om sprog

Med bestemmelsen om pædagogiske læreplaner i 2004 blev der for alvor sat fokus på det pædagogiske arbejde i dagtilbud, idet sprog netop er et af fokusområderne i læreplanerne¹. I den ministerielle bekendtgørelse om læreplaner beskrives en række begrundelser og mål for dagtilbuddets arbejde med børnenes sproglige udvikling og sprogtiltagelse². Der står bl.a. at

- børn skal have mulighed for at udvikle deres sprog gennem alle hverdagens aktiviteter
- børn skal udfordres til sproglig kreativitet samt til at udtrykke sig gennem forskellige genrer
- børn skal støttes i at udvikle deres nysgerrighed og interesse for tegn, symboler og den skriftsproglige verden, herunder bogstaver og tal
- børn skal have adgang til at bruge forskellige kommunikationsmidler, herunder have mulighed for at arbejde med computere

1. Bestemmelserne om Pædagogiske læreplaner og sprogvurdering i Serviceloven § 8-11.
2. Bekendtgørelse nr. 764 af 26. august 2003

Ud over disse overordnede mål specificeres målene med en række indsatsområder, hvor det præciseres, hvad der skal lægges vægt på i arbejdet i daginstitutionen. Et af indsatsområderne handler om, at børnene skal udvikle ordforråd og forståelse for sprogets regler – udvikle sproglig kompetence:

Børn skal have mulighed for:

- at blive fortrolige med sammenhængen mellem fx kropssprog, mimik og det talte sprog
- at blive støttet i at udvikle dels deres ordforråd og begreber, dels deres interesse for det skrevne sprog, eksempelvis gennem de større børns legeskrivning og de mindres "højtlesning" af kendte billedbøger
- at de voksne støtter dem i at udvikle et varieret og korrekt sprog samt en evne til at bruge sproget, så det passer i forskellige situationer

Ifølge lovgivningen skal den enkelte institution i sin læreplan beskrive, hvordan man vil arbejde med disse indsatsområder.

I 2007 blev betydningen af arbejdet med børns sprog yderligere understreget med bestemmelsen om, at alle børn i dagtilbud skulle tilbydes en sprogvurdering. Loven blev dog revideret igen i 2010, så der nu kun skal foretages sprogvurderinger

... hvis der er sproglige, adfærdsmæssige eller andre forhold, der giver formodning om, at barnet kan have behov for sprogstimulering".³

Pædagogens udfordringevr

De gældende bestemmelser om sprogvurdering stiller store krav til pædagerne, idet de skal være i stand til at vurdere, hvilke børn der kan have behov for sprogstimulering. Dette kan være ganske vanskeligt, når der, som det fremgår af forskningen, ikke eksisterer holdbare kriterier, der kan bruges til at udpege børn, der enten har eller vil få sproglige vanskeligheder.

Derfor er det nødvendigt at udvikle en sprogpædagogik i hele institutionen, der støtter alle børns sproglige udvikling - både de der har særlige eller fokuserede behov, og de der "bare" skal videreudvikle deres sproglige færdigheder.

En institutionel sprogpædagogik forudsætter, at pædagerne dels forholder sig til deres egen opgave som sproglige rollemønstre, dels til hvordan de kan integrere de tre sprogstrategier: Dialogisk læsning, Understøttende Sprogstrategier og Målrettede indsats (i efteruddannelsesforløbet eksemplificeret ved det strukturerede tematiske sprogarbejde) i praksis. Desuden skal de **gøre sig en række didaktiske overvejelser mht., hvordan sprogsindsatsen bedst muligt målrettes det enkelte barns behov og forudsætninger**. De skal f.eks. overveje:

- ✓ Hvad: Hvad skal vi arbejde med? Hvilke sproglige indsats skal prioriteres i forhold til det enkelte barn og hele børnegruppen – er det ordforrådstilegnelse, udtale, sprogforståelse eller ...?
- ✓ Hvordan: Hvordan kan vi bedst muligt arbejde med netop dette indsatsområde, så barnet tilegner sig de ønskede færdigheder?
- ✓ Hvorfor: Hvorfor har vi foretaget netop disse valg frem for andre? Med andre ord: En overvejelse over Hvorfor gør vi, det vi gør?

3. Dagtilbudsloven §11 stk. 1

Ud over disse overvejelser, er det også værd at være opmærksom på, hvordan institutionens indretning og kultur inviterer til sproglige aktiviteter. Kan det f.eks. umiddelbart, når man kommer ind i institutionen, ses, at her prioriteres det sproglige arbejde højt?

Sidst men ikke mindst: Noget af det der i forskningskortlægningen fremhæves som det allermost vigtige i forhold til børns sprog er, hvordan forældrene støtter deres børn. Derfor er det vigtigt, at institutionen har fokus på, hvordan forældrene kan inddrages i arbejdet, og hvordan institutionen bedst muligt kan vejlede forældrene, så de tager aktiv del i deres barns sproglige udvikling.

Sprogpakken - praksis der gør en forskel

Sprogpakken indeholder et efteruddannelsestilbud til hhv. nøglepersoner og pædagogisk personale i kommunerne. Efteruddannelserne er baseret på den nyeste danske og internationale forskning og viden om, hvilke strategier der er virkningsfulde i forhold til at udvikle og understøtte sproget hos både sprogligt velfungerende børn og børn med sproglige udfordringer, så alle børn får gavn af en målrettet og fokuseret indsats.

Indholdet i efteruddannelsesforløbet for det pædagogiske personale skal så vidt muligt kunne omsættes direkte i den daglige praksis, når deltagerne vender tilbage til deres dagligdag.

Begge efteruddannelsesforløb lægger vægt på, at kursisternes egne erfaringer inddrages og bliver et vigtigt element i forløbet. På begge forløb er der derfor indlagt en praksisperiode, hvor kursisterne skal afprøve nogle af kursets temaer i egen praksis.